

Rapport 2017:6

Länsstyrelsen
Stockholm

Nationell telefonlinje för våldsutövare

– en utredning av förutsättningar

Rapport 2017:6

Länsstyrelsen
Stockholm

Nationell telefonlinje för våldsutövare

– en utredning av förutsättningar

Foto omslag: Mostphotos

Utgivningsår: 2017

ISBN: 978-91-7281-730-2

Utredningen är gjord av Health Navigator AB
på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm.

Rapporten är bearbetad av Christina Ericson och Katarina Edlund,
Länsstyrelsen i Stockholm.

För mer information kontakta enheten för social utveckling.

Länsstyrelsen i Stockholm

Telefon: 010-223 10 00

Länsstyrelsens rapporter finns på
www.lansstyrelsen.se/stockholm/publikationer

Förord

Syftet med denna utredning är att undersöka förutsättningarna för att skapa en nationell telefonlinje för personer som utövar våld eller har förhöjd risk att utöva våld i nära relationer. Vår förhoppning är att utredningen kan bidra till att skapa insatser för att nå fler våldsutövare i syfte att motverka våldet.

Utredning har genomförts av Health Navigator AB på uppdrag av och i samarbete med Länsstyrelsen i Stockholm. Socialstyrelsen har bidragit med stimulansmedel från: ”Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge nationellt och regionalt kompetensstöd för att kvalitetsutveckla arbetet mot våld i nära relationer och stöd till våldsutsatta kvinnor och barn m.m.” (S2016/00633/FST).

Utredningen ska presenteras för Socialdepartementet samt redovisas för Socialstyrelsen i mars 2017.

Länsstyrelsen vill rikta ett särskilt tack till Respect Phoneline i Storbritannien och verksamhetsledaren Ippo Panteloudakis, som vid vårt studiebesök delade med sig av sina erfarenheter att bygga upp en telefonlinje till våldsutövare.

Vi vill också rikta ett stort tack till referensgruppen som bidragit med sina kunskaper och erfarenheter inom området. I referensgruppen har Jenny Norén (sakkunnig våld i nära relationer, SKL), Per Arne Håkansson (forskare, Socialstyrelsen), Johnny Jakobsson (styrelseordförande, Rikskriscentrum), Maria Eriksson (professor i socialt arbete, Mälardalens högskola) samt Carina Rehnberg (sektionschef, Kriminalvården) ingått.

Ett stort tack riktas även till övriga informanter som ställt upp på intervjuer och gett oss kunskap om allt från telefonlinjens målgrupp till praktiska detaljer om hur en telefonlinje kan byggas upp. Namnen på de intervjuade informanterna återfinns bland bilagorna i kapitel 8.

Länsstyrelsen i Stockholm vill slutligen tacka Alice Fredrikson, Katarina Marmolin och Margareta Eriksson vid Health Navigator AB för ett gott samarbete under projekttiden.

Stockholm, mars, 2017

Karina Uddén
Tillväxtdirektör
Länsstyrelsen i Stockholm

Innehåll

Sammanfattning	9
1. Inledning	11
2. Bakgrund	12
3. Metod och genomförande	14
4. Förslag till utformning av en telefonlinje för våldsutövare	17
4.1 Vilka målgrupperna är	17
4.2 Målgruppernas behov	18
4.3 Vilken tjänst som kan svara mot behoven	19
5. Finns förutsättningar för att införa en telefonlinje för våldsutövare?	25
5.1 Finns strukturella förutsättningar för att möta målgruppens behov?	25
5.2 Finns processuella/organisatoriska förutsättningar för att driftsätta och implementera telefonlinjen?	26
6. Rekommendationer för nästa steg	28
6.1 En utvärderingsbar pilot föreslås	28
6.2 Förslag på process och införande	29
7. Litteraturförteckning	33
8. Bilagor	35

Sammanfattning

Våld i nära relationer är ett stort samhällsproblem

Våld i nära relationer är ett stort samhällsproblem, som innebär kostnader för såväl samhället som lidande för den drabbade individen. Under 2015 mottog polisen 29 000 anmälningar om misshandel mot kvinnor och cirka 20 procent av befolkningen uppskattas ha utsatts för våld i en nära relation någon gång i livet. Samtidigt är det få våldsutövare som döms för brott.

Få insatser för våldsutövare är utvärderade

Ett sätt att minska våld i nära relationer är att stärka det förebyggande arbetet mot våldsutövare, vilket bland annat föreslagits i utredningen *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU 2014:49). Flera tidigare kartläggningar och rapporter indikerar att antalet insatser till våldsutövare är begränsade, framför allt i vissa geografiska områden. Det råder också osäkerhet huruvida de insatser som existerar i dagsläget är ändamålsenliga, då få effektutvärderingar finns.

Stöd finns för att en telefonlinje skulle kunna vara en relevant insats

För att nå våldsutövare anses låga trösklar till hjälp vara mycket viktigt. Telefonlinjer anses kunna bidra till just detta. Det är en väletablerad form av insats för att nå målgrupper som har behov av råd och stöd. Det finns internationella erfarenheter av telefonlinjer som vänder sig till våldsutövare, exempelvis verksamheten Respect Phonenumber i Storbritannien. Trots begränsat antal effektutvärderingar tycks telefonlinjer för att förebygga våld i nära relationer kunna vara en relevant, kostnadseffektiv och angelägen insats för att nå våldsutövare. Utvärderingar från telefonlinjen Respect Phonenumber visar att användarna haft stor nytta av telefonlinjen.

Utredningen identifierar tre relevanta målgrupper, deras behov, och hur behoven kan mötas genom en telefonlinje

I utredningen undersöks vilka målgrupper en möjlig telefonlinje bör rikta sig till, vad tjänsten bör innehålla och hur telefonlinjen bör utformas.

Vilka?

- Telefonlinjen bör rikta sig till dem som utövar våld eller har förhöjd risk att utöva våld i nära relation, för läsbarheten kommer hädan efter ”våldsutövare” användas i utredningen. Även yrkesverksamma och närstående föreslås som målgrupper. Barn och ungdomar under 18 år är inte målgrupp.

Vad?

- De identifierade målgruppernas behov är framför allt motivation och råd samt förenklade kontaktvägar till behandlingsverksamheter. Fokus för en telefonlinje

bör således vara att fungera som en sluss till andra verksamheter. Telefonlinjen kan även fungera motiverande och hjälpande i stunden.

Hur?

- För att nå målgruppen våldsutövare är det viktigt att få vara anonym vid kontakt med telefonlinjen. Respektfullt bemötande samt att verksamheten kännetecknas av hög tillgänglighet är också betydelsefullt. En telefonlinje med kompletterande webbsida föreslås därför.

Förutsättningarna för att skapa en nationell telefonlinje bedöms vara relativt goda

Förutsättningarna att skapa och införa en nationell telefonlinje bedöms sammantaget som relativt goda. Det tycks finnas ändamålsenliga förutsättningar för att motivera och ge råd, men vad gäller att möta målgruppernas behov av lättillgängliga behandlingsverksamheter är det tvetydigt huruvida detta i dagsläget är möjligt nationellt. I vissa län, framförallt i storstadslänen, tycks det dock finnas goda förutsättningar även för detta.

En geografiskt avgränsad pilot i ett par län rekommenderas som nästa steg

Med utgångspunkt i utredningens resultat bedömer vi att en utvärderingsbar pilot i ett geografiskt avgränsat område (ett par län), där det finns tillräckligt med behandlingsverksamheter för våldsutövare, är ett lämpligt nästa steg. Det är framförallt storstadslänen som uppfyller kriteriet för tillräckligt många behandlingsverksamheter.

Viktiga överväganden vid utformning av piloten är att det finns rätt förutsättningar hos såväl huvudman som lokala verksamheter för våldsutövare.

Huvudman för piloten bör mot denna bakgrund vara en verksamhet som redan har uppdrag att arbeta strategiskt mot våld i nära relationer och har goda kunskaper om arbete med våldsutövare. Huvudmannen bör ha:

- upparbetad samverkan med andra aktörer med ansvar inom området,
- kompetens att arbeta med implementering, organisationsutveckling, uppföljning samt att arbeta strategiskt
- fysisk placering i ett av de geografiska pilotområdena,
- administrativa verksamhetsdelar (t.ex. lönehantering).

I piloten bör huvudmannen uppdras att initiera samverkan med ett antal behandlingsverksamheter för våldsutövare inom de geografiskt avgränsade områdena. Dessa behandlingsverksamheter kan sedan bli aktuella för ackreditering för att få ta emot personer som blir hänvisade till dem från telefonlinjen.

Piloten bör vara välavgränsad med tydliga faser och milstolpar och föreslås innehålla fyra faser (uppstart, förberedelser, genomförande och utvärdering) samt pågå under cirka tre år.

1. Inledning

De senaste tio åren har regeringen genomfört omfattande satsningar för att stärka stöd och skydd till våldsutsatta kvinnor och barn som upplever våld i nära relationer. Under denna period har bland annat lagstiftningen skärpts och omfattande kompetenshöjande insatser har genomförts i hela landet. Sammantaget har det bidragit till en positiv utveckling i stora delar av landet.

Att motverka och förebygga mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer kräver dock ett helhetsperspektiv. Det innebär att det bör finnas stöd och hjälp att tillgå för såväl våldsutsatta personer, barn som upplever våld och till våldsutövare. Trots att behandlingsinsatser till våldsutövare torde vara ett av de främsta skydden för våldsutsatta kvinnor och barn är området eftersatt.

Under senare år har olika offentliga utredningar uppmärksammat behovet. Carin Götblad föreslog, i utredningen (SOU 2014:49), ett antal möjliga åtgärder för att förebygga våld i nära relationer, däribland en nationell stödlinje för våldsutövare. Vidare rekommenderas i regeringens skrivelse (2016/17:10) att socialtjänsten och hälso- och sjukvårdens ansvar att erbjuda insatser till våldsutövare bör förtydligas.

Även i länsstyrelsernas uppdrag (S2016/00633/FST) om regionalt kompetens- och metodstöd inom våldsområdet anges att länsstyrelserna och Socialstyrelsen ska stödja utvecklingen av insatser för att nå våldsutövare. Att vidare utreda förutsättningarna för en telefonlinje på nationell nivå skulle kunna vara en lösning för att nå våldsutövare. Inom ovan nämnda uppdrag avsattes fem miljoner kronor i stimulansmedel för Länsstyrelsernas och NCKs utvecklingsarbete inom området. Mot bakgrund av ovan ansökte Länsstyrelsen i Stockholms län, i samverkan med den myndighetsgemensamma arbetsgruppen¹ för uppdraget, stimulansmedel och beviljades detta i syfte att:

- utreda förutsättningarna för att skapa en nationell telefonlinje för personer som utövar våld eller har förhöjd risk att utöva våld i nära relationer.

Utredningen är indelad i sex kapitel: *Kapitel 1* innehåller inledning. I *Kapitel 2* lämnas en bakgrundsbeskrivning. I *Kapitel 3* beskrivs metod och genomförande. I *Kapitel 4* finns förslag till telefonlinjes utformning. I *Kapitel 5* utreds förutsättningarna för att införa telefonlinjen. I *Kapitel 6* presenteras rekommendationer och lämpliga åtgärder utifrån utredningens resultat. Längst bak i rapporten återfinns bilagor med en närmare beskrivning av några ytterligare telefonlinjer.

¹ I arbetsgruppen för uppdraget ingår Socialstyrelsen, länsstyrelserna och Nationellt Centrum för Kvinnofrid representerade

2. Bakgrund

Förebyggande arbete är centralt för att minska de samhällsproblem som våld i nära relationer orsakar

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett allvarligt samhällsproblem, som innebär ett stort lidande för individen och stora kostnader för samhället. Under 2015 mottog polisen 29 000 anmälningar om misshandel mot kvinnor över 18 år och 1 800 anmälningar om grov kvinnofridskränkning. Enligt Brottsförebyggande rådet har drygt var femte person i befolkningen någon gång i sitt liv utsatts för våld i en nära relation (BRÅ, 2014). Trots att arbetet mot mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer sedan 1990 har varit en del av den svenska jämställdhetspolitiken kvarstår utmaningar. Exempelvis är det få våldsutövare som döms för brott i relation till hur många brott som anmäls (BRÅ, 2017). Yrkesverksamma inom området har under många år påtalat behovet att bygga upp fler riktade insatser till våldsutövare så att det finns tillgängligt över hela landet. I utredningen *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU 2014:49) framhålls också behovet av att bygga upp insatser till våldsutövare och att stärka möjligheterna att tidigt kunna agera vid tecken på våldsutsatthet.

En telefonlinje kan vara en möjlig väg för att nå våldsutövare

Som ett led i arbetet att förebygga våld i nära relationer har det tidigare förts diskussioner om en telefonlinje skulle kunna vara relevant. Att införa en telefonlinje för personer som *”behöver söka hjälp att hantera sin aggressivitet”* var exempelvis en åtgärd som föreslogs i SOU 2014:19. Tanken är att sänka trösklarna för personer att söka hjälp då telefonlinjer har hög tillgänglighet och ofta innebär en liten ansträngning för personen som söker hjälp. För att nå personer som utövar våld anses låga trösklar och hög tillgänglighet till hjälp särskilt betydelsefullt.

Det finns redan ett stort antal telefonlinjer, såväl i Sverige som internationellt. I Sverige finns t.ex. Sluta-röka-linjen, Alkohollinjen, Kvinnofridslinjen, PrevenTell och Stödtelefonen mot extremism². Telefonlinjer framhålls av flera aktörer som kostnadseffektiva. Sluta-röka-linjen skriver i en verksamhetsutvärdering att *”telefonrådgivning är ett evidensbaserat alternativ som visat sig vara synnerligen kostnadseffektivt”*. Vidare skriver Kvinnofridslinjen om sin verksamhet att det är *”ett kostnadseffektivt sätt att erbjuda kvinnor i hela landet snabb och likvärdig hjälp”* (NCK, 2009 s. 41). Sammantaget kan telefonlinjer anses vara en vedertagen insats på många områden, där gehör finns både i civilsamhället samt på statlig nivå.

Internationella erfarenheter indikerar att telefonlinjer kan ha positiv effekt

När det gäller telefonlinjer för våldsutövare finns flera internationella verksamheter på detta område, såsom Mensline Australia i Australien och Respect Phoneline i Storbritannien. Effektutvärderingar av dessa telefonlinjer saknas, dock visar

² Se Kapitel 8 Bilagor för en mer utförlig beskrivning av dessa.

användarutvärderingar hos Respect Phoneline att telefonlinjen har positiv inverkan för dem som söker stöd. I utvärderingarna återfinns ett stort antal kvalitativa beskrivningar från användare som pekar på att verksamheten bidragit till att de kommit till insikt i fråga om sitt beteende och valt att gå vidare till behandlingsinsatser för att få slut på våldet. Vidare har Respect Phoneline samlat information via brukarundersökningar, studiebesök och dokumentstudier. Sammantaget tycks det som att telefonlinjen bidrar till positiva resultat för brukarna, även om vi inte kan säga något om långsiktiga effekter och effekter på gruppnivå.

Figur 1. Användarupplevelser av telefonlinjen *Respect Phoneline*

Källa: Respect Phoneline.

3. Metod och genomförande

Metod och material

Utredningsarbetet har genomförts av Health Navigator AB på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län. Huvuddelen av utredningen genomfördes under oktober och november 2016. En stor del av utredningen baseras på semistrukturerade intervjuer. Totalt har nära 30 intervjuer genomförts utifrån ett strategiskt urval, för att säkerställa olika kompetenser och perspektiv enligt nedan:

- 12 geografiskt utspridda intervjuer med personer som har mångårig professionell erfarenhet av att arbeta med personer som utövar/har förhöjd risk att utöva våld i nära relationer och deras behov,
- sju intervjuer med personer som har kompetens på strukturell nivå inom området våld i nära relationer, samt
- 10 intervjuer med personer som har erfarenhet att bedriva telefonlinjer.

För utredningen har också två referensgruppsmöten genomförts med Jenny Norén (sakkunnig våld i nära relationer, SKL), Per Arne Håkansson (forskare, Socialstyrelsen), Johnny Jakobsson (styrelseordförande, Rikskriscentrum), Maria Eriksson (professor i socialt arbete, Mälardalens högskola) samt Carina Rehnberg (sektionschef, Kriminalvården). Ett besök har gjorts på Socialdepartementet för att få kännedom om pågående arbete på nationell nivå och hur en telefonlinje kan kopplas ihop med det.

Vidare har även studiebesök genomförts på stödlinjen PrevenTell i Stockholm, Kvinnofridslinjen i Uppsala och Respect Phoneline i Storbritannien. Studiebesöket vid telefonlinjen Respect Phoneline har varit en viktig del i kunskapsinsamlingen.

Utöver detta har även systematiska litteratursökningar gjorts på området. Sökord som ”våld i nära relationer”, ”perpetrators”, ”violence in intimate relationships”, ”preventiva insatser” etc. har använts. Utredningar, rapporter samt liknande telefonlinjers styrdokument och utvärderingar har granskats.

Presentation av resultat

Rapportens innehåll är sammanfattningar av de kunskaper och erfarenheter som inhämtats under arbetets gång. Inhämtad litteratur redovisas i litteraturförteckningen.

Utredningens tre faser

Arbetet med utredningen delades in i tre faser, enligt Figur 2 nedan. Rapporten följer samma upplägg. Under den första fasen genomfördes en övergripande utredning om typ av telefonlinje och frågor ställdes om målgrupper, målgruppernas behov och därtill matchande innehåll. När innehåll och målgrupper för en telefonlinje tydliggjorts genomfördes andra fasen. Under den fasen undersöktes om förutsättningar finns för att införa efterfrågad telefonlinje. Frågor om såväl strukturella förutsättningar för att möta målgruppens behov samt processuella/organisatoriska förutsättningar för att driftsätta och

implementera telefonlinjen ställdes. I tredje och fasen utvecklades förslag på lämpliga åtgärder för nästa steg.

Figur 2. Illustration över utredningens analysfaser

Definitioner

I utredningen har WHO:s (World Health Organization) definition av våld varit utgångspunkt för förståelsen av våld. WHO:s definition utgår från fysiskt, sexuellt och psykiskt våld samt försummelse. Förståelsen av våld innebär också kännedom om att män står för den största andelen våld som utövas mot kvinnor, men även det våld som utövas mot andra män. Detta framgår även, vilket nämnts, i svensk brottsstatistik över våldsbrott mot kvinnor i nära relationer.

Konsekvenserna kan vara såväl fysiska som psykiska och kan även bestå under lång tid efter övergreppet. Nedan ges några exempel på våldets uttryck:

- *Fysiskt våld* kan innebära att förövaren biter, river, drar i håret, bränner, skakar eller knuffar. Det kan också bestå av örfilar, knytnävsslag, slag med tillhyggen, knivstick, sparkar, stryptag.
- *Psykiskt våld* kan handla om hot, tvång, trakasserier, glåpord och förlöjliganden. Den våldsutsatta kan också utsättas för kontroll och social isolering.
- *Sexuellt våld* kan innebära olika former av sexuellt påtvingade handlingar såsom att tvinga den utsatta att se på pornografi, samlag utan samtycke, könsstympning, sexuella trakasserier samt att använda ett sexuellt kränkande språk.
- *Försummelse* kan bestå i att den utsatta inte får behövlig hjälp med mat, medicin eller hygien. Den utsatta kan förvägras hjälp med att komma ur sängen, få för lite, för mycket eller felaktig medicin.

Utöver de våldstyper som nämns ovan kan våldsutövaren också använda ekonomisk kontroll och vägra den utsatta att ha insyn i sin ekonomi. Materiellt våld kan innebära förstörelse eller stöld av den utsattas personliga tillhörigheter, bohag, värdesaker etc. Våld mot husdjur kan också ingå i mönstret (Socialstyrelsen, 2016). Det är även relevant att nämna att nya former av våld som kan ske genom digitala kanaler, såsom nätvåld, hot över internet, förföljelse på sociala medier etc.

Nära relationer är en kärleksrelation mellan två personer eller syskonrelationer eller relationen mellan föräldrar och barn. Nära relation definieras i denna utredning utifrån BRÅ:s rapport *Brott i nära relationer* (2014) som en pågående eller avslutad parrelation som varat minst en månad. Närstående definieras utifrån Socialstyrelsens termbank (2004) som ”en person som den enskilde anser sig ha en nära relation till” (t ex en partner eller vän).

Förtydliganden av ordval

Med telefonlinje avses i denna utredning en tjänst för att motverka våld i nära relationer, genom att ta emot samtal från våldsutövare, yrkesverksamma och närstående för att motivera samt hänvisa till behandlingsverksamhet. Den primära kanalen är telefon, men inkluderar även andra ingångar som komplement till telefonen. Motsvarande tjänster på andra områden kallas ofta stödtjänst, hjälptelefon och stödtelefon. Vi har valt att inte kalla det stödtelefon på grund av att ordvalet är känsligt då målgruppen främst är våldsutövare och benämningen stöd till dessa personer kan missuppfattas eller vara provocerande.

4. Förslag till utformning av en telefonlinje för våldsutövare

4.1 VILKA MÅLGRUPPERNA ÄR

Telefonlinjen bör rikta sig till de som utövar våld eller har förhöjd risk att utöva våld

Telefonlinjen bör rikta sig till de som utövar våld eller har förhöjd risk att utöva våld i en nära relation. Personer med förhöjd risk att utöva våld avser personer som exempelvis har ett aggressivt beteende, har svårt att kontrollera sin ilska och/eller riskerar att utveckla ett våldsamt beteende.³ Fortsättningsvis avses här benämningen våldsutövare personer som utövar våld eller har förhöjd risk att utöva våld.

För att nå målgruppen är det avgörande med en bred och inkluderande målgruppsdefinition. Personer som utövar våld i nära relationer är en heterogen målgrupp. Våldet finns inom alla åldrar, samhällsklasser, etnisk bakgrund, könsidentitet osv, där både personer som utövar mindre grovt våld samt personer som varit dömda för grovt fysiskt våld ingår. Det är därför betydelsefullt att det används inkluderande budskap i kommunikationen av en telefonlinje.

Även om brottsstatistiken visar att män står för den största andelen våldsbrott i nära relationer, finns det kvinnor som utövar våld och dessa måste också ingå som målgrupp för en telefonlinje. Bland intervjuade informanter har det överlag varit samsyn kring att alla former av våld i nära relation som definierades i kapitel 3 bör ingå i tjänsten. Personer som utövar hedersrelaterat våld och förtryck föreslås dock inte ingå som målgrupp, eftersom problematiken runt dessa våldsutövare är mer komplex och torde kräva andra insatser.

Telefonlinjens målgrupp bör även inkludera yrkesverksamma och närstående

Även yrkesverksamma och närstående har i intervjuer föreslagits som målgrupper för en telefonlinje. Med yrkesverksamma avses anställda vid socialtjänsten, kriminalvården och frivilligorganisationer m.fl. Med närstående menas en person som den enskilde anser sig ha en nära relation till (t.ex. en partner, vän, arbetskamrat, släkting).

Den kunskap och kompetens som behövs för att samtala med våldsutövare är sannolikt likartad den som krävs för att samtala med yrkesverksamma och närstående. På sikt kan det även bli aktuellt att vidareutveckla specifik kompetens för att möta yrkesverksammas behov, t.ex. om telefonlinjen blir knuten till ett kunskapscentrum där utveckling av metoder för behandling av våldsutövare bedrivs.

³ En förhöjd risk att utöva våld kan bero på en rad faktorer som har med livssituationen att göra, t.ex. separation, arbetslöshet, egen utsatthet av våld i barndomen, trauman såsom erfarenhet av krig eller andra livskriser.

Närstående och yrkesverksamma utgör målgrupper även för andra telefonlinjer, såsom Respect Phoneline, Kvinnofridslinjen och PrevenTell. Respect Phoneline framhåller att de har goda erfarenheter av att erbjuda råd- och stödsamtal till dessa målgrupper. Informanterna från telefonlinjerna upplever också att målgrupperna efterfrågar deras hjälp och ringer till telefonlinjen samt att de även har goda möjligheter att ge adekvat stöd och hjälp.

Barn och ungdomar under 18 år inte målgrupp

Vid utformningen av telefonlinjen rekommenderas en målgruppsavgränsning till vuxna över 18 år. Om ett barn eller ungdom under 18 år ringer till telefonlinjen bör den som svarar i första hand hänvisa personen vidare till berörd aktör.

Sedan hösten 2016 finns dessutom en nationell telefonlinje och chatt för unga upp till 22 år som bedrivs av *1 000 Möjligheter*, som är en ideell organisation. Verksamheten går under arbetsnamnet *Relationslinjen* och är under utveckling. Syftet är att minska våld i ungas nära relationer.

4.2 MÅLGRUPPERNAS BEHOV

Motivation, råd och förenklade kontaktvägar till behandlingsverksamheter

De identifierade målgruppernas behov anses framför allt vara motivation och råd samt information om och kontaktuppgifter till behandlingsverksamheter. Vidare har målgruppen behov att enkelt kunna ringa och diskutera sitt (eller andras) beteende samt få motivation och hjälp i stunden.

Anonymitet, respektfullhet och hög tillgänglighet

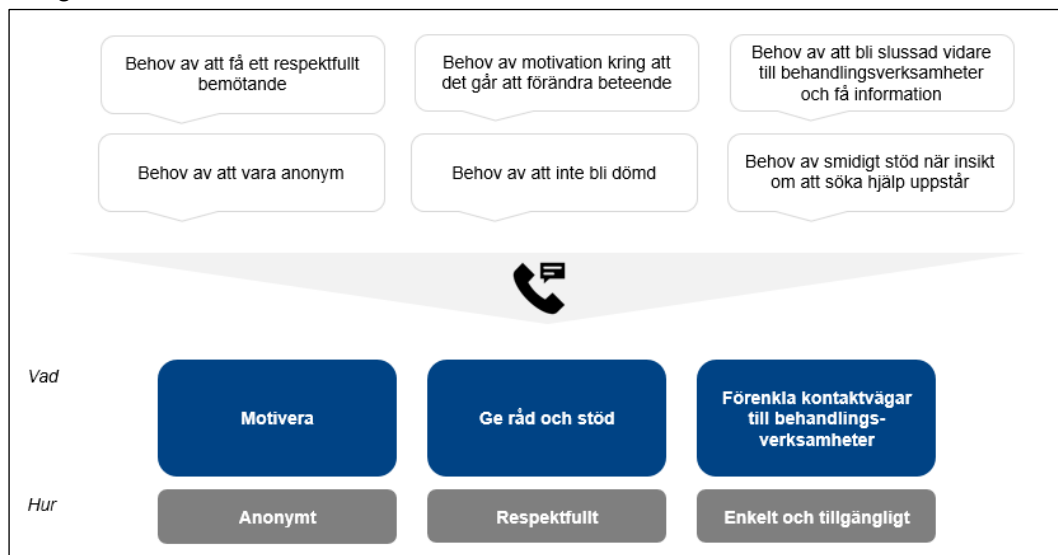
Vikten av anonymitet har belysts i nästan samtliga intervjuer och anses vara en förutsättning för att personer överhuvudtaget ska ringa.

Annat som lyfts fram i utredningsarbetet är att våldsutövarna har behov av att inte känna sig dömda, ett respektfullt bemötande är därför mycket viktigt. Det finns annars risk att personer i målgruppen inte ringer, lägger på under samtalet och/eller hamnar i försvarsläge och därför inte blir mottaglig för den information som ges. I användarenkäter från den brittiska telefonlinjen Respect Phoneline är det just det respektfulla och icke-dömande bemötandet som flera användare lyfter fram som nyckelfaktorer bakom vad de anser ha fungerat bra och orsaker till att de känt sig bekväma i att söka hjälp.

Tillgänglighet har också framhållits som en förutsättning för att nå våldsutövare. Med detta avses inte nödvändigtvis att en telefonlinje ska vara öppen dygnet runt, utan snarare att det finns tydlig och lättillgänglig information om öppettider. Annan information som bör vara lättillgänglig är beskrivning av:

- tjänsten och vad den innebär,
- vilken hjälp som erbjuds samt
- hur tjänsten kan erbjudas vid behov av tolk.

Figur 3. Målgruppernas behov, det vill säga vad som efterfrågas och hur detta bör ges

Ovan beskrivs de behov som våldsutövare uttrycker. Yrkesverksamma och närstående har antagligen inte samma behov som våldsutövare, men de som svarar i telefonen kan sannolikt möta även dessa målgrupps behov utifrån den kompetens de besitter.

4.3 VILKEN TJÄNST SOM KAN SVARA MOT BEHOVEN

En telefonlinje och en webbsida

I avsnittet ovan presenteras målgruppernas behov och i det som följer redovisas vilken tjänst som kan svara mot dessa. När det gäller anonymitet, respektfullt bemötande och tillgänglighet bedöms behoven kunna mötas genom två kompletterande verksamhetsdelar, en telefonlinje och en webbsida.

Kanalerna anses komplettera varandra väl. Nedan föreslås vad telefonlinjen respektive webbsidan kan innehålla utifrån ett funktionellt perspektiv.

1) Telefonlinje

Telefonlinjen bör:

- Vara baserad på ett anonymt 020-nummer där samtalet inte syns på telefonräkningen. Erbjudandet om anonymitet kan upplevas som kontroversiellt givet att personer som ringer till telefonlinjen kan ha begått, eller vara i riskzonen för att begå, brott. Trots anonymiteten kan finnas omständigheter när sekretessen behöver brytas. En sådan omständighet kan vara om ett närstående barn riskerar att fara illa. Detta utvecklas mer under rubriken "Särskild hänsyn bör tas till säkerhet och trygghet för närstående" under nästa avsnitt.
- I ett uppstartsskede är det troligt att endast en linje behöver vara tillgänglig. Men på sikt kan det finnas behov att skapa flera linjer så att fler än en person kan svara i telefonlinjen samtidigt. Kvinnofridslinjen har exempelvis fem linjer igång samtidigt.

- Ha en telefonsvarare som möjliggör att personer kan lämna ett meddelande för att kunna bli uppringd när telefonlinjen inte är öppen.
- Tillhandahålla tolkservice för personer med andra språk än svenska. 1177 har i vissa landsting tredjepartslösningar för arabiska och somaliska invånare. Den brittiska telefonlinjen Respect Phoneline erbjuder tolkning till alla språk via en extern tolkleverantör som kopplas in i samtalet.
- Ha öppettider som motsvarar målgruppens behov. Enligt erfarenheter från andra telefonlinjer verkar det inte vara nödvändigt med öppettider dygnet runt. PrevenTell testade olika tider innan de slutligen bestämde sig för sina öppettider, vilket resulterade i att de idag har telefontid dagtid under veckodagar. Även Respect Phoneline har telefontid under veckodagar mellan kl. 09.00 – 17.00.

2) Websida

Websidan bör:

- Vara lättmanövrerad och användarvänlig.
- Vara sökordsoptimerad utifrån de sökord som målgruppen söker på samt mobilanpassad.
- Innehålla FAQ.
- Beskriva goda exempel om våldsutövare som blivit hjälpta (förändringsberättelser).
- Innehålla information om våld i nära relationer som beskrivs på ett sätt som är brett och samtidigt inte förminskar problematiken.
- Ha olika flikar anpassade för olika målgrupper.
- Finnas tillgänglig på olika språk, till en början engelska och svenska.
- Innehålla marknadsföringsmaterial som är tillgänglig på olika språk och som är lättillgängligt för till exempel utskrift.
- Innehålla en e-postfunktion så att besökaren genom ett klick kan få fram kontaktuppgifter.

En möjlig funktion på webbsidan skulle kunna vara chatt. Av intervjuerna med informanterna har det dock framkommit att chatt inte är så effektivt för den målgrupp som är aktuell för telefonlinjen. Respect Phoneline använde sig under en provotid av chatt gentemot sina klienter, och det var få som utnyttjade funktionen.

Andra viktiga komponenter/aspekter för att nå framgång

Innehållet i tjänsten bör kommuniceras så att målgruppen kan känna igen sig
Flertalet intervjuade företrädare för behandlingsverksamheter har betonat att en person som utövar våld i regel har begränsad insikt om sina handlingar och sitt beteende. Det beskrivs vara vanligt att våldsutövare ser sig själva som starkt utsatta. Kommunikation och marknadsföring av telefonlinjen bör vara inkluderande och enkel för personer att känna igen sig i. Exempel på budskap som Respect Phoneline använder för att nå målgruppen är:

- ”Riskerar du att skada den du älskar?”
- ”Har du svårigheter att kontrollera din ilska?”
- ”Känner du dig ofta aggressiv?”

- ”Har du svårigheter i din skilsmässa eller separation?”.

En allt för inkluderande kommunikation kan dock leda till att personer utanför verksamhetens målgrupper också vänder sig till verksamheten. Erfarenheter från Respect Phoneline visar att det går att säkerställa att rätt målgrupp vänder sig till verksamheten genom tydlig information på webbsidan.

Evidensbaserad praktik bör vägleda utformningen

Telefonlinjen bör utformas utifrån evidensbaserad praktik som i detta sammanhang innebär att den professionelle väger samman sin kompetens med bästa tillgängliga kunskap, individens situation, erfarenheter och önskemål vid hänvisning till behandlingsinsats.

Vidare bör tydliga rutiner och frågeformulär/checklistor finnas. Detta möjliggör både att samla in viss statistik samt att säkerställa att samtalen följer en kvalitetssäkrad samtalsmodell. I intervjuer har det t.ex. föreslagits att samtalsmodellen kan ta sin grund i motiverande samtal. Vid telefonlinjen PrevenTell används ett omfattande frågeformulär vid telefonsamtal. Kvinnofridslinjen och Respect Phoneline utgår i stället från ett fåtal frågor för att samla in enkel pinnstatistik, till exempel om varför en person ringer, vilken form av våld det handlar om och om personen ringt tidigare. Därefter baseras samtalet huvudsakligen på medarbetarens kompetens.

Telefonlinjen bör utvärderas kontinuerligt

Även om det är utmanande med effektstudier bör telefonlinjen utvärderas. Struktur-, process- och resultatmått bör definieras och följas upp kontinuerligt.

- Som strukturmått föreslås antalet ackrediterade verksamheter som telefonlinjen samarbetar med,
- som processmått föreslås antalet inkommande samtal och
- som resultatmått föreslås antalet personer som genomgått behandling som följd av samtal till telefonlinjen.

Vidare föreslås en kontinuerlig dialog med behandlingsverksamheter för att förstå hur många som har sökt sig till dessa genom hänvisning från telefonlinjen.

Det bör också vara möjligt för användarna att lämna synpunkter på telefonlinjen genom ett anonymt användarformulär på webbsidan. Respect Phoneline har till exempel en webbaserad utvärderingsenkät som besökare till webbsidan och personer som ringer telefonlinjen kan fylla i efter besöket/samtalet.

Verksamheter som används för lokal hänvisning bör ackrediteras och kvalitetssäkras

I Sverige saknas nationella riktlinjer och minimistandarder för behandlingsverksamheter. Flera av de intervjuade upplever att kvaliteten på insatser varierar kraftigt och att det är svårt att uttala sig om deras kvalitet. Av denna anledning är en framgångsfaktor för telefonlinjen att de verksamheter som används för hänvisning ackrediteras och

kvalitetssäkras, så att personer som ringer till telefonlinjen enbart hänvisas till verksamheter som uppfyller särskilda kvalitetskriterier. Det blir också enklare med uppföljning och utvärdering av samspelet mellan telefonlinjen och de lokala verksamheterna om det finns tydliga förväntningar och krav. Respect Phonline ackrediterar verksamheter utifrån en standard och hänvisar endast till dessa.

Under arbetet har olika förslag förts fram angående vad som bör ingå i en minimistandard för behandlingsverksamheter. En viktig kvalitetsparameter som framkommit är partnerkontakt. Partnerkontakt innebär kortfattat att en våldsutsatt person får en egen kontaktperson under den tid våldsutövaren går i behandling⁴ (Socialstyrelsen, 2015). Utgångspunkten för den brittiska verksamheten Respect Phonline är att behandlingsverksamheterna i Storbritannien ska ha ett program för våldsutövare och en integrerad stödtjänst (Integrated Support Service "ISS") som arbetar med partnerkontakt. Att ha partnerkontakt knuten till sin behandlingsverksamhet är ett av ackrediteringskraven för Respect Phonline.

I Sverige använder sig en del, men långt ifrån alla, behandlingsverksamheter av någon form av partnerkontakt. Socialstyrelsen har dock utvecklat en manual för hur verksamheter kan arbeta med partnerkontakt och denna har testats vid ett antal verksamheter för våldsutövare i Sverige (Socialstyrelsen, 2015). Vid skapande av en telefonlinje kan det hända att fler verksamheter behöver implementera partnerkontakt för att uppnå de ackrediteringskrav som utvecklas.

Telefonlinjen Respect Phonline ställer upp följande krav när de ackrediterar en verksamhet:

- *Styrnings- och ledningsstruktur* som bland annat inkluderar krav på rutiner, såsom säkerhet för medarbetare och antalet medarbetare samt deras kompetens, krav på utbildning och handledning samt utvärdering och analys av de som får behandling, råd och stöd som ska presenteras i årsredovisning.
- *Tjänstestruktur* som bland annat inkluderar generella arbetssätt med våldsutövare: Det ska finnas en nedskriven modell med tydliga synsätt samt hur uppföljning görs. Arbete med partnerkontakt och sekretess ska tydliggöras. Det ska även finnas en redogörelse för klientval, d v s vilka klienter som kan bli hjälpta och vilka som inte ses som lämpliga för programmen samt arbete med klienter som är dömda.
- *Riskhantering* inkluderar bland annat att det finns en tydlig process för att identifiera samt hämta information, hantera och följa upp säkerställande av trygghet och säkerhet.
- *Barn* inkluderar bland annat en tydlig process för förståelse av barn som finns med i bilden, att verksamheten hela tiden följer upp barns välmående när föräldrar genomgår ett behandlings-, råd- och stödprogram.

⁴ Socialstyrelsen beskriver partnerkontakt på följande sätt: "Inom ramen för partnerkontakten ingår att informera den våldsutsatta om våldsutövarens behandling, bedöma säkerheten för den våldsutsatta och dennes eventuella barn med hjälp av standardiserade bedömningsinstrument samt att informera om relevanta verksamheter som kan erbjuda mer omfattande stöd och hjälp. Även om partnerkontaktpersonen inte träffar barnen direkt, så görs även en bedömning av barnens situation och vilka verksamheter som skulle kunna passa för dem. Vid misstanke om att ett barn får illa måste de lagar och regler för anmälningsskyldighet som gäller för verksamheten följas." (Socialstyrelsen, 2015).

- *Samverkan/partnerskap* inkluderar bland annat krav på att verksamheten är en aktiv part i arbetet mot våld och att deltagandet är högt på exempelvis forum av strategisk karaktär.

En hänvisningsbank knuten till telefonlinjen föreslås

Vidare bör en telefonlinje ha en teknisk plattform som inkluderar en så kallad hänvisningsbank där det finns samlad och aktuell information gällande behandlingsverksamheterna. Arbetet med att skapa en hänvisningsbank kan kopplas ihop med arbetet runt ackreditering som beskrevs ovan. En sökfunktion på webbsidan som besökare till sidan kan använda för att själva hitta behandlingsverksamheter kan vara en vidareutveckling av den hänvisningsbank (arbetsverktyg) som medarbetare använder för att förenkla kontaktvägar. Telefonlinjen PrevenTell inkluderar till exempel följande innehåll i sin hänvisningsbank:

- namn på verksamhet
- öppettider
- kontaktuppgifter
- primära upptagningsområden
- övrigt (speciell målgrupp, remisskrav, språktillhörighet osv.).

Det kan också vara relevant att identifiera verksamhetens arbetssätt och kompetens och eventuellt kategorisera de insatser som finns.

Hänvisningsbanken bör vara enkel att administrera och använda. Rutiner bör utvecklas för att kontinuerligt uppdatera hänvisningsbanken. Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) arbetar exempelvis med kontinuerliga uppdateringar av informationen som finns i deras databas. De strävar efter att det ska finnas en ömsesidig vilja och ett gemensamt ansvar mellan kommun och NCK att uppdatera nya uppgifter.

Särskild hänsyn bör tas till säkerhet och trygghet för närstående

Vikten av anonymitet för telefonlinjens användare har redan belysts, men det kan också finnas behov av att kunna bryta anonymiteten. Det har funnits samsyn under arbetet att sekretessen bör kunna brytas vid t.ex. oro för ett barn eller närstående då medarbetare vid telefonlinjen kan behöva (och/eller kan vara skyldiga) kontakta socialtjänsten och/eller polisen. Företrädare för telefonlinjen Respect Phonline berättade att deras användare ringer anonymt till dem, men att de vid hot eller större risker kontaktar sin telefonoperatör och genom dem kan vända sig till polisen. På telefonlinjen Respect Phonelines webbsida finns tydligt beskrivet när de bryter sekretessen och i vilka fall anonymitet för användarna inte gäller. Juridiska aspekter och möjligheter att säkerställa trygghet för närstående bör ses över närmare vid ett fortsatt arbete.

Andra arbetssätt som kan vara aktuella för att säkra trygghet och säkerhet för närstående är, enligt erfarenheter från Respect Phonline, att inte ta emot samtal från personer som de bedömer befinner sig i närheten av en närstående när de ringer. Hör de t.ex. att en partner befinner sig i bakgrunden ber de personen som ringt att återkomma. Detta görs för att minimera risken för att samtalet manipuleras av våldsutövaren och resulterar i att

dennes våldsamma beteende rättfärdigas inför den som utsatts för våldet. Den som utövat våldet kan exempelvis förvanska det som telefonlinjens personal säger till honom/henne och föra detta vidare till partnern under det pågående samtalet på ett sätt som kan legitimera det våldsamma beteendet

Kompetens och praktisk erfarenhet bland de anställda är av stor vikt

Personalens kompetens och erfarenhet av att arbeta mot våld i nära relationer är viktig för att telefonlinjen ska bli framgångsrik. Tidigare erfarenheter av arbete med våldsutövare är betydelsefullt då målgruppen kan vara manipulativ och utmanande att föra samtal med, och där utfallet kan vara starkt avhängigt av vem som svarar i telefon.

Följande rekommenderas avseende kompetens:

- Medarbetaren bör företrädesvis vara socionom, psykoterapeut, psykolog och ha vidareutbildning inom våld i nära relationer och ha arbetat med den målgrupp som telefonlinjen är till för. Han/hon ska känna till de metoder och förhållningssätt som utifrån forskning och evidensbaserad praktik används i arbetet med våldsutövare. Det är essentiellt att ha kunskap om trygghet och säkerhet för partner och barn.
- Utöver formell utbildning är även behandlings-/klinisk erfarenhet viktigt. Medarbetaren bör vara väl insatt i samtalsmetodik och motiverande samtal. Andra kunskaper som bör innehas är krishantering.
- Juridisk kompetens (med fokus på relevant lagstiftning) bör också vara knutet till telefonlinjen och det är väsentligt att kompetens finns om anmälningsplikter.

Det är av stor vikt att medarbetare vid stödlinjen får handledning samt kontinuerlig kompetensutveckling. Respect Phoneline kompetensutvecklar bland annat sina medarbetare genom medlyssning av telefonsamtal. En handledare sitter då och lyssnar på samtalet (medlyssning) för att därefter kunna ge medarbetaren tydlig och konkret återkoppling.

Vid rekrytering av personal till telefonlinjen bör det framgå att tjänsten inte innebär någon direktkontakt med de som ringer in och att de som anställs förstår vad det innebär att ha telefonkontakt med klienter. En erfarenhet är att en i övrigt kompetent och erfaren person inte nödvändigtvis passar som telefonstöd, då det är stor skillnad mot att arbeta kliniskt/praktiskt.

Tydliga riktlinjer och förhållningsregler bör finnas

I arbetet med utredningen har det framkommit att det bör definieras förhållningsregler för samtalen. Bland annat använder sig Respect Phoneline av tydliga ramar för samtalet och riktlinjer för samtalets längd. Varje telefonsamtal inleds med förhållningsreglerna. En regel går ut på att inget samtal varar längre än 30 minuter. Alla som ringer välkomnas dock att ringa tillbaka vid ett senare tillfälle. Detta beskrivs som en effektiv resursanvändning för att säkerställa att hinna ta fler samtal samt för att hålla fokus och se till att det enskilda samtalet drivs framåt. Det säkerställer också att telefonlinjen inte uppfattas som en behandlingsverksamhet och att ramarna blir tydligare.

5. Finns förutsättningar för att införa en telefonlinje för våldsutövare?

5.1 FINNS STRUKTURELLA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT MÖTA MÅLGRUPPENS BEHOV?

Strukturella förutsättningar för att möta våldsutövares behov av hänvisning till behandlingsverksamheter är i dagsläget oklara

En förutsättning för att bygga upp en nationell telefonlinje är att det finns tillräckligt många kvalitativa behandlingsverksamheter runtom i landet. Utifrån utredningens resultat är det oklart huruvida dessa förutsättningar i dagsläget existerar.⁵ Flertalet intervjuade har lyft antalet behandlingsverksamheter som en utmaning för att kunna införa en nationell telefonlinje. Kunskapen avseende var dagens behandlingsverksamheter är placerade är begränsad. Men det finns indikationer utifrån dokumentstudier och intervjuer att den geografiska spridningen på behandlingsverksamheter är ojämn.⁶

Förutsättningar att möta målgruppernas behov av motivation och rådgivning tycks finnas

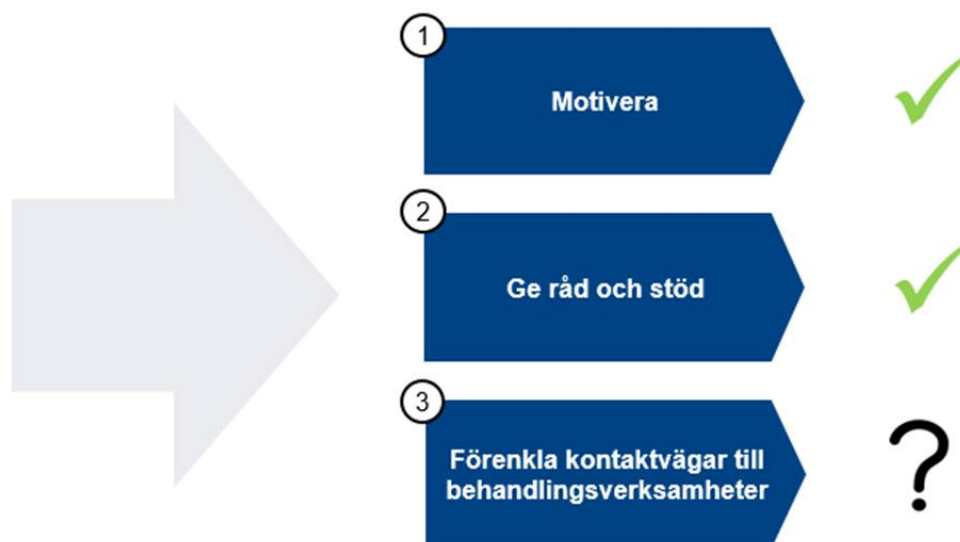
Förutsättningar för att möta målgruppernas behov av motivation och rådgivning via en telefonlinje bedöms dock finnas. Under arbetet har det inte framkommit något som indikerar att det inte skulle finnas förutsättningar för att rekrytera rätt kompetens som kan ge adekvat rådgivning och motivation.

Se Figur 4 för en sammanfattande illustration över förutsättningarna nationellt att möta målgruppernas behov med en telefonlinje.

⁵ Det saknas en aktuell nationell kartläggning och det har varit svårt att få en överblick av hur det ser ut i Sverige i dag. Enligt en kartläggning från 2006 uppskattades antalet verksamheter riktade till män som utövar våld mot kvinnor och barn till drygt 50 och vid en uppföljning från 2010 till 75 (Eriksson m.fl., 2006).

⁶ Exempel på behandlingsverksamheter som arbetar med insatser kan enligt utvärderingen *Behandling av män som utövar våld i nära relationer – en utvärdering* (Socialstyrelsen, 2010) sorteras i tre typer: Alternativ till Våld (ATV), kris- eller manscentrum och Utväg. Många av dessa verksamheter är medlemmar hos Rikskriscentrum, en riksorganisation vars medlemsorganisationer är professionella verksamheter som i huvudsak arbetar med män i kris. Utifrån vad som presenteras på Rikskriscentrums webbsida finns relativt många verksamheter i syd, medan det finns få i norra Sverige.

Figur 4. Sammanfattning över förutsättningar för att möta målgruppernas behov

Trots att det inte finns tillräckligt många verksamheter i vissa delar av landet, så framstår förutsättningar vara goda i andra delar. Vissa län har relativt många verksamheter, andra har mycket få. Länspecifika kartläggningar indikerar att det i vissa län troligtvis finns tillräckligt många ändamålsenliga insatser att hänvisa till.

5.2 FINNS PROCESSUELLA/ORGANISATORISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT DRIFTSÄTTA OCH IMPLEMENTERA TELEFONLINJEN?

Processuella/organisatoriska förutsättningar finns

Det tycks finnas relativt goda förutsättningar att driftsätta och implementera en telefonlinje. Förutsättningarna för att säkerställa rätt organisation och utarbeta arbetsmetod och processer för att implementera den tjänst som föreslås finns. Även om det kan ta tid för en telefonlinje att komma igång och få allt på plats tyder lärdomar från andra liknande telefonlinjer på att tjänsten fungerar och används.

Vidare tycks det görligt att driftsätta en telefonlinje utifrån ett budget- och kostnadseffektivitetsperspektiv. Telefonlinjen PrevenTell framhåller att deras årliga verksamhetskostnader motsvarar kostnaden för tre års kriminalvård för en person eller samhällets kostnader för två sexuella övergrepp. Det tycks alltså som att relativt få ”effekter” från verksamheten krävs för att den ska bli kostnadseffektiv.

Personal kommer att utgöra den största kostnaden för driften av telefonlinjen. Vid Kvinnofridslinjens start 2007 budgeterades cirka 5,3 MSEK (se bilaga i *Kapitel 8*) i personalkostnader för första verksamhetsåret. Det är dock viktigt att påpeka att

Kvinnofridslinjen sannolikt var och kommer förbli avsevärt större än en telefonlinje för våldsutövare.

Hjulet behöver inte uppfinnas på nytt

Utredningen har funnit att det redan finns mycket tillgänglig hjälp och många erfarenheter för att bygga upp en telefonlinje. Verksamhetsansvarig vid Respect Phoneline har meddelat att han gärna bidrar med sin erfarenhet. Detta kan vara relevant om det skulle bli aktuellt att ordna med ackreditering av behandlingsverksamheter. Vidare har även svenska telefonlinjer varit mycket behjälpliga med att delge erfarenheter från sina verksamheter. Det finns också redan relativt väl upparbetade kontaktnät, t.ex. mellan vissa län (exempelvis Länsstyrelserna) och verksamheter ute i länet.

Det är möjligt att finna en lämplig huvudman

Att driftsätta telefonlinjen kräver en huvudman som utvecklar och driver telefonlinjen. Utifrån detta arbete tycks det vara möjligt att finna en lämplig huvudman. De vanligaste förslagen under arbetet med utredningen har varit att en myndighet eller en frivilligorganisation bör utses som huvudman för/förvaltare av telefonlinjen. Om verksamheten inkorporeras som en del av annan, befintlig verksamhet blir det enklare att använda satta strukturer samt att samordna personal, varför detta rekommenderas. Den myndighet/frivilligorganisation som startar upp telefonlinjen bör vara involverad under uppbyggnadsfasen, men telefonlinjen kan senare föras över till ett eventuellt kompetenscentrum för våldsutövare eller liknande beroende på vad som sker på nationell nivå inom området.

6. Rekommendationer för nästa steg

6.1 EN UTVÄRDERINGSBAR PILOT FÖRESLÅS

En pilot är ett lämpligt nästa steg

Detta kapitel bygger på de förutsättningar för att bygga upp en verksamhet med en telefonlinje med målgrupperna våldsutövare, yrkesverksamma och närstående som identifierats under utredningen. Vidare innehåller kapitlet bland annat rekommendationer för hur en nationell telefonlinje kan organiseras i ett nästa steg.

En telefonlinje med tillhörande webbsida skulle kunna bidra till att fylla ett gap vad gäller att nå fler våldsutövare/personer i risk för att utöva våld för att motverka våld i nära relationer. I vissa delar i landet är dock antalet verksamheter som erbjuder behandling för våldsutövare begränsat. Därför föreslås en pilot i ett par geografiskt avgränsade områden i landet, där vi under utredningen identifierat att det finns ett större antal verksamheter för våldsutövare som arbetar med beprövade metoder, än i andra områden. Piloten föreslås pågå under minst tre år och utvärderas innan en uppskalning till att omfatta hela landet kan genomföras.

Rekommendation för en pilotverksamhet

Vid en pilotverksamhet föreslås att geografiskt område väljs utifrån där det finns:

1) en lämplig huvudman som har i uppdrag att bygga upp verksamhetens organisation och innehåll i samarbete med lämpliga utförare av telefonlinjens tjänster 2) tillräckligt stort antal behandlingsverksamheter som har förutsättningar att ackrediteras för att ingå i piloten.

Krav på en lämplig huvudman

Huvudman för piloten bör vara en myndighet som redan har uppdrag att arbeta strategiskt mot våld i nära relationer och har goda kunskaper om arbete med våldsutövare. Det är också betydelsefullt att huvudmannen kan hantera eventuellt motstånd som en telefonlinje för våldsutövare kan väcka. Detta kan bidra till att spara tid och resurser samt att undvika onödigt arbete.

Nedan finns ytterligare krav som en huvudman bör kunna tillgodose. Huvudmannen bör ha:

- en upparbetad samverkan med och relation till andra aktörer med ansvar inom området,
- kompetens att arbeta med implementering, organisationsutveckling, uppföljning, kommunikation samt att arbeta strategiskt
- fysisk placering i ett av de geografiska pilotområdena,
- administrativa verksamhetsdelar (t.ex. lönehantering).

Samverkan med behandlingsverksamheter

I piloten uppdras huvudmannen att initiera samverkan med ett antal behandlingsverksamheter inom ett par geografiskt avgränsade områden, vilka berörs i kommande avsnitt. Samverkan ska leda till att det finns ackrediterade verksamheter dit våldsutövare kan hänvisas.

Storstadslänen är väl lämpade för en pilot

Det är framförallt storstadslänen som uppfyller kriterierna för ha tillräckligt antal behandlingsverksamheter, vilka kan bli aktuella för att ackrediteras för samverkan med telefonlinjen.

Flera informanter har exempelvis framfört att Länsstyrelsen i Stockholm med fördel skulle kunna vara huvudman för en pilot i samverkan med Rikskriscentrum. Ytterligare ett storstadslän bör dock involveras för att bland annat få geografisk spridning av upptagningsområdet för piloten. Två län med geografisk spridning kan också bidra till bättre möjligheter att göra jämförelser och dra slutsatser, t.ex. inför den dag verksamheten ska skalas upp till ett nationellt upptagningsområde. Att inkludera två län kan bidra till bättre extern validitet genom att piloten inte blir för regionspecifik. Med två län blir det troligen lättare att få in så pass många samtal att en utvärdering av resultaten får större tyngd. Samtidigt behålls fördelarna av ett geografiskt avgränsat område, dvs. att det finns behandlingsverksamheter att hänvisa till i de båda länen. Enligt ovanstående resonemang skulle alltså piloten drivas av en huvudman placerad i ett av länen, men rikta sig till samtliga invånare i två län.

Om en person bosatt utanför pilotområdet ringer kommer telefonlinjen troligtvis inte ha lika goda möjligheter att hänvisa till lämplig behandlingsverksamhet för våldsutövare. Vid sådana tillfällen skulle telefontjänsten dock kunna arbeta med motiverande samtal och att ge råd, samt hänvisa till t.ex. kommunens socialtjänst för rådgivning.

Budget

Piloten föreslås pågå under cirka tre år och ha en budget där följande ingår:

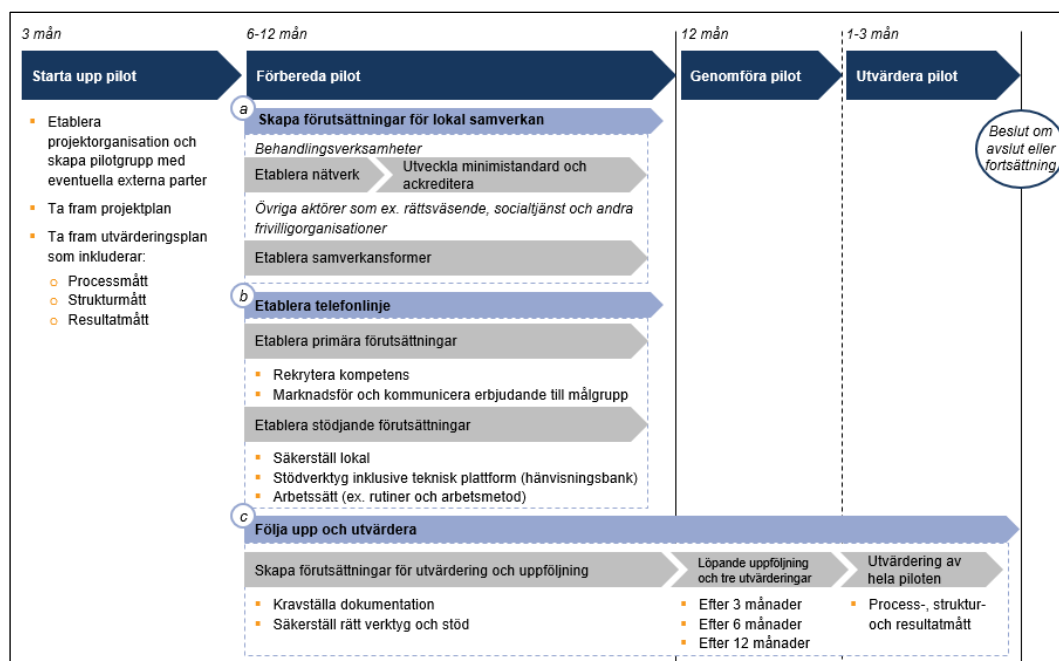
- Lön till huvudmannen för en och en halv heltid
- Lön till två tjänster för telefonlinjen
- Uppbyggnad av en webbsida
- Extern utvärderare
- Marknadsföring
- Lokaler, telefoni, IT, material, löpande drift och overhead

6.2 FÖRSLAG PÅ PROCESS OCH INFÖRANDE

Vid ett införande av en pilot är det viktigt att det finns tydliga faser och milstolpar. Vårt förslag på införande och utformning av en pilotverksamhet beskrivs i Figur 5.

1) Starta upp pilot, 2) Förbereda pilot, 3) Genomföra pilot och 4) Utvärdera pilot.

Figur 5. Visualisering av pilotens utformning i faser och aktiviteter

Fas 1 – Starta upp pilot

Under första fasen genomför huvudmannen en övergripande planering för arbetet i samarbete med de rekryterade personer som ska arbeta med telefonlinjen. Här ingår att:

- bygga upp en projektorganisation,
- ta fram en projektplan samt en särskild kommunikationsplan för spridningen
- ta fram planer för utvärdering av telefonlinjen samt webbsidan (inklusive indikatorer med målvärden).

Indikatorerna bör följas upp och dokumenteras. Måtten kan, som lyfts tidigare, inkludera:

- **Strukturmått:** Antal lokala verksamheter som blivit ackrediterade.
- **Processmått:** Målgruppens användning av telefonlinjen, antalet unika besökare på webbsida samt antalet ”klick” på olika flikar och antal inkommande samtal per år.
- **Resultatmått:**
 - *Intern data:* Antal personer som blivit hänvisade till behandlingsverksamheter utifrån intern statistik och antal yrkesverksamma och närstående som fått information.
 - Extern data:* Antalet personer som faktiskt sökt sig vidare till en verksamhet för våldsutövare och genomgått ett behandlingsprogram.

Liknande indikatorer används av Sluta-röka-linjen och Kvinnofridslinjen.

Fas 2 – Förbereda pilot

I denna andra fas handlar det om att praktiskt få alla bitar på plats som krävs för att efter cirka sex till tolv månader kunna lyfta på luren och ta emot samtal. Under denna fas utvecklas även webbsidan som ska vara kopplad till telefonlinjen. Fasen inkluderar tre delfaser:

a) – Ackreditering och samverkan

Under denna fas föreslås att:

- underlag för ackreditering av verksamheter tas fram och genomförs sedan utifrån detsamma,
- samverkan etableras med de ackrediterade verksamheterna kontakt- och samverkansformer med andra relevanta aktörer initieras.

b) – Etablera telefonlinjen och webbsidan

Under denna delfas etableras telefonlinjen och fokus bör vara att:

- marknadsföra och kommunicera telefonlinjen och webbsidan till målgrupperna,
- säkerställa att det finns, lokaler, stödverktyg inklusive teknisk plattform (t.ex. hänvisningsbank),
- konkretisera arbetssätt (t.ex. rutiner och arbetsmetod),
- bygga upp webbsidan som ska vara kopplad till telefonlinjen.

c) – Följa upp och utvärdera

Under den tredje delfasen påbörjas arbetet med att förbereda uppföljning och utvärdering, vilket handlar om att:

- specificera vad som bör dokumenteras och på vilket sätt,
- se över juridik gällande vilka uppgifter som får dokumenteras,
- säkerställa att det finns rätt verktyg och stöd för uppföljning, t.ex. att externa parter såsom behandlingsverksamheter har rutiner för att följa upp varifrån deras klienter fått informationen om verksamheten,
- säkra eventuell extern utvärderare.

Fas 3 – Start av telefonlinje och webbsida

Under den tredje fasen, som väntas pågå under cirka ett till ett och ett halvt år, ska telefonlinjen med tillhörande webbsida vara tillgänglig och användbar för berörda målgrupper inom de geografiskt avgränsade områdena. Vidare bör en löpande intern uppföljning ske, förslagsvis efter sex, tolv och arton månader. Under pilottiden är det också relevant att dokumentera hur många som ringer från områden utanför pilotområdena, inte minst för att ha en uppfattning om efterfrågan i händelse av en eventuell uppskalning senare.

Fas 4 – Utvärdera pilot

Efter att pilotverksamheten har varit igång i omkring ett till ett och ett halvt år bör den utvärderas. Vilka frågor och vad som ska lyftas i utvärderingen har formulerats under fas ett och kan behöva justeras utifrån erfarenheter från projektiden. Resultatet av

utvärderingen kan därefter ligga till grund för beslut om verksamheten ska vidareutvecklas och i så fall under vilka former.

Avslutande reflektioner och fortsatta behov

Förutsättningarna för en telefonlinje kan komma att förändras i takt med stora nationella förändringar. Det är därför betydelsefullt att vara ödmjuk inför att på förhand planera hur ett pilotprojekt av en telefonlinje med tillhörande webbsida ska läggas upp.

Under utredningen har vi identifierat olika utvecklingsområden. De behandlingsverksamheter till våldsutövare som finns idag ligger framförallt inom storstadslänen. Vi ser därför behov att bygga upp nya verksamheter så att insatser kan erbjudas till målgruppen i hela landet. För att nå så många våldsutövare som möjligt bedömer vi att det kan vara en framgångsfaktor att det finns ett brett utbud med lättillgängliga insatser som kan matcha olika behov. Med det menar vi att det bör finnas flera olika ingångar exempelvis telefonlinje, webbaserade behandlingsinsatser, insatser till våldsutövande föräldrar, kortare och längre behandlingsinsatser som kan erbjudas inom socialtjänst, hälso- och sjukvård samt inom kriminalvården.

Avslutningsvis vill vi peka på ytterligare några utvecklingsområden, vilka även offentliga utredningar lyft fram tidigare. För att stärka arbetet med våldsutövare är det viktigt att:

- genomföra en nationell kartläggning av befintliga behandlingsinsatser till våldsutövare med avseende på antal, spridning och kvalité,
- förtydliga lagstiftningen när det gäller kommuner och hälso- och sjukvårdens ansvar att erbjuda insatser till våldsutövare,
- avsätta öronmärkta medel för att stödja uppbyggnaden av behandlingsinsatser till våldsutövare, vilket med fördel kan ske i samverkan mellan kommuner,
- i samband med en eventuell större nationell satsning avsätta medel för att genomföra en nationell kampanj med syfte att uppmärksamma våldsutövare och att det finns hjälp att få för att få stopp på våldet,
- skapa ett nationellt kompetenscentrum för förebyggande arbete och behandling av våldsutövare, där evidensbaserade metoder kan förvaltas och utvecklas och dit telefonlinjen och webbsidan kan föras över efter avslutad pilot. (Till detta center kan också webbaserade behandlingsinsatser m.m. kopplas.)

7. Litteraturförteckning

Arver Stefan, Görts Öberg Katarina m.fl. (2014). *Slutrapport avseende utvecklingsmedel för att motverka sexuellt våld* (U2011/2248/JÄM). Stockholm: Centrum för Andrologi och Sexualmedicin.

Brottsbalken 23:6. *Brottsbalken*. Hämtad 1 december, 2016, från Riksdagen. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700.

Eriksson, M., med Biller, H. och Balkmar, D. (2006). *Mäns våld mot kvinnor och barns upplevelser: interventioner, kunskaper och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet/Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2014) *Brott i nära relationer – en nationell kartläggning* (BRÅ, nr 2014:8). Stockholm: Brottsförebyggande rådet/Fritzes.

Brottsförebyggande rådet (2017) Hämtad 6 mars, 2017, från Brottsförebyggande rådets hemsida <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/vald-och-misshandel.html>.

Götblad, Carin. (2014). *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU, nr 2014:49). Stockholm: Statens offentliga utredningar/Fritzes.

Hagstedt, Johanna. (2012). *Brottsutvecklingen i Sverige 2008-2011* (BRÅ, nr 2012:13). Stockholm: Brottsförebyggande rådet/Fritzes.

Helgason R. Ásgeir, Nohlert Eva. (2015). *Sluta-röka-linjen utvärdering av behandlingsintensitet* (nr 2015:3). Solna: Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin.

Helgason R. Ásgeir, Post Ann. (2014). *Sluta-Röka-Linjen, Behandlingsuppdrag och rutiner*. Stockholm: Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin.

Istanbulkonventionen (2011). *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* (Council of Europe Treaty series, n0 210). Istanbul.

NCK (2009). *Lättare att söka hjälp – Kvinnofridslinjens uppbyggnad och första år*. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.

PrevenTell (2017, 14 januari). "Vi kan stoppa förövare i tid". *Svenska Dagbladet*, s.6.

Respect (2012). *The Respect Accreditation Standard*. Hämtad 21 november, 2016. Tillgänglig: <http://respect.uk.net/wp-content/themes/respect/assets/files/accreditation-standard.pdf>.

SKL (2016). *Våldsförebyggande arbete*. Hämtad den 20 november, 2016. Tillgänglig: <https://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstallldhet/kvinnofrid/valdsforebyggandearbete.9290.html>.

SKL (2011). *Våldsförebyggande arbete med män - en kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges kommuner och Landsting.

Socialstyrelsen, Termbank <http://termbank.socialstyrelsen.se/>

Socialstyrelsen (2010). *Behandling av män som utövar våld i nära relationer – en utvärdering*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2016). *Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2015). *Partnerkontakt: Säkerhetsarbete med våldsutsatta personer när våldsutövaren går i behandling, En studie av en försöksverksamhet*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2008). *Meddelandeblad om den kommunala familjerådgivningens organisation, sekretess, vittnesplikt m.m.* Hämtad den 27 oktober, 2016. Tillgänglig: <http://www.mfof.se/Documents/V%C3%A5rdnad,%20boende%20och%20umg%C3%A4nge/Om%20den%20kommunala%20familjer%C3%A5dgivningens%20organisation,%20sekretess,%20vittnesplikt%20m.m.%20%E2%80%93%20Meddelandeblad.pdf>.

SoL 14:1. *Socialtjänstlagen (3:e stycket)*. Hämtad 1 december, 2016, från Riksdagen. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453.

8. Bilagor

PrevenTell – ”Hjälplinjen vid oönskad sexualitet”

Tillhörighet

PrevenTell drivs av ANOVA, tidigare Centrum för Andrologi och Sexualmedicin (CASM) vid Karolinska Universitetssjukhuset och är ursprungligen en del av regeringens satsning på att stärka det förebyggande arbetet mot sexualbrott. Regeringen har avsatt medel fram till 2018, men från 2019 står verksamheten utan finansiering.

Regeringsuppdrag

Det underliggande regeringsbeslutet till projektet (drivs fortfarande i projektform) som startade 2011 var formulerat utifrån följande delmål:

1. ”Utveckla en så kallad stopptelefon mot sexuellt våld genom att utveckla befintlig telefon- och internetverksamhet vid CASM i syfte att nå fler i målgruppen, det vill säga personer – främst män – som utövar eller riskerar att utöva sexuellt våld”;
2. ”Kartlägga verksamheter i Sverige samt lägga en grund för ett nationellt nätverk av vårdgivare och andra aktörer inom området”;
3. ”Utveckla och evidensbaserade behandlingsmetoder och arbetssätt som används vid CASM i dag med personer som utövar eller riskerar att utöva sexuellt våld, samt att utvärdera effekten av en Stopptelefon”.

Målgrupp och verksamhetens syfte samt arbetssätt

Målgruppen som PrevenTell vänder sig mot är personer som tappat kontroll över sitt sexuella beteende och personer med avvikande sexuella fantasier och tankar som kan leda till sexuella övergrepp. PrevenTell syftar till att förenkla kontaktvägarna till lämplig verksamhet för dessa riskpersoner. Fokus ligger på att sänka trösklarna för målgruppen som från tid till annan är motiverade att söka hjälp. Då ett så kallat ”motivationsfönster” uppstår ska kontakten med vården vara enkel och lättillgänglig och anpassad till dessa personer. De flesta, 71 procent, som kontaktade hjälplinjen under den 3 åriga projektiden var starkt motiverade att söka hjälp för att bli av med sitt problematiska sexuella beteende. (Arver, Öberg m.fl., 2014)

Utöver riskpersoner så vänder sig PrevenTell även till närstående och yrkesverksamma, dock är dessa målgrupper en liten andel av totalt inkommande samtal. Telefon har varit rätt kanal för PrevenTell för att uppnå sitt verksamhetssyfte och ett sätt att sänka trösklar till specialisthjälp och behandling. Telefonlinjen är gratis och anonym. Under själva samtalet så besvaras frågor utifrån ett strukturerat intervjuformulär. De anonyma svaren matas in i en databas. 90 procent av de som ringer ger sitt samtycke att svaren anonymt kan användas i kvalitetssäkring- och forskningssyfte. Hänvisning sker utifrån den

hänvisningsbank som PrevenTell byggt upp. När hjälp inte går att etablera vid hemorten kan personer som bor utanför Stockholms län erbjudas upp till tre samtal vid CASM. Webbsidan www.PrevenTell.se har varit ett viktigt komplement till telefonen som innehåller information som målgruppen googlar på. Här finns frågor och svar och beskrivning över telefonlinjen. (Arver, Öberg m.fl., 2014)

Kompetens

De som svarar i telefon är sjuksköterskor, legitimerade psykologer och psykoterapeuter. Medarbetaren får handledning och utbildningar. Personalen har alltid tillgång till en senior person och medicinskt ansvarig psykiater för konsultation i komplicerade ärenden.

Sluta-Röka-Linjen

Tillhörighet

Sluta-Röka-Linjen drivs av centrum för epidemiologi och samhällsmedicin inom Stockholms läns landsting i samarbete med Karolinska institutet. Verksamheten finansieras huvudsakligen med statliga medel.

Målgrupp och verksamhetens syfte samt arbetssätt

Sluta-Röka-Linjen är en nationell telefontjänst för tobaksavvänjning som startade 1998. Den stödjer personer som vill sluta med tobak genom motivationshöjande samtal. Vidare erbjuds behandling för att bryta beroendet till nikotin genom beteendearbetande metoder under själva samtalet. En stor del av samtalen innefattar stöd till personer som slutat på egen hand, men som riskerar att återfalla. Sluta-Röka-Linjen ger också råd till närstående och är en informationskanal till allmänheten i tobaksfrågor.

Behandlingen grundar sig i åtta principer (Helgason, Post, 2014). Nedan är citat från denna rapport:

- Kontinuitet: varje samtal registreras och varje klient får ett klient-ID som kan tas fram vid återkommande kontakt.
- Allians: första kontakten är avgörande för att bilda en relation. Behandlaren försöker få klienten att känna sig förstådd.
- Målsättning: samtidigt som behandlaren försöker förstå klientens behov, så vill man så snabbt som möjligt fokusera på tobaksavvänjning. Behandlaren försöker utforska klientens egna mål (tilltro till den egna förmågan) och hjälper också till att sätta upp realistiska mål och delmål.
- Behandlingsintensitet: Majoriteten av linjens klienter ingår enbart i ett reaktivt stöd där klienten själv ringer upp vid behov. Många får dock erbjudande om ett mer intensivt proaktivt stöd. Klienten och behandlaren kommer då överens om

tider och datum där klienten blir uppringd av någon behandlare på sluta-röka-linjen.

- Beteendevetenskapliga metoder: Olika metoder (ex beteendeanalys) används för att beskriva och arbeta med beteende hos klienten.
- Läkemedelsrådgivning: läkemedel mot tobakssug rekommenderas ofta. I fall läkemedel är receptbelagda hänvisas klienterna till läkare. Ingen recepthantering förekommer på Sluta-röka-linjen.
- Motiverade samtal: en strukturerad samtalsmetod som grundar sig på ett förhållningssätt där klientens egna mål och vilja till förändring står i fokus. Under behandlingen förstärker behandlaren selektivt klientens egna argument till förändring.

Kvinnofridslinjen – ”Nationell stödtelefon för dig som utsatts för hot och våld”

Tillhörighet

Kvinnofridslinjen drivs av Nationellt centrum för kvinnofrids (NCK) kliniska enhet vid Akademiska sjukhuset på uppdrag av regeringen.

Målgrupp och verksamhetens syfte samt arbetssätt

Kvinnofridslinjen är en nationell stödtelefon för kvinnor som utsatts för hot och våld (fysiskt, psykiskt eller sexuellt). Linjen invigdes 2007 efter ett års intensivt arbete med förberedelser för planering och kartläggning av resurser. År 2011 fick NCK ett regeringsuppdrag att under en fyraårsperiod vidareutveckla Kvinnofridslinjen (U2011/3939/JÄM9). Linjen syftar till att ge stöd och bekräftelse samt ge den som ringer information om var de kan få ytterligare stöd eller hjälp utifrån sina behov. Även andra personer i kvinnornas närhet är välkomna att ringa, liksom personer som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor i sitt arbete.

Telefon och webbsida har varit de kanaler som verksamheten använt för att uppnå sitt syfte. Under själva samtalet så försöker medarbetarna att lyssna på den person som ringer, ge stöd och bekräftelse. Den som ringer väljer helt själv hur mycket hon vill berätta och får alltid vara anonym. Men utifrån de uppgifter som lämnas frivilligt under samtalet kan personalen göra noteringar i en mall om ålder, ort, vilken form av våld det handlar om, vilket stöd de behöver och så vidare. Noteringarna innehåller inga personuppgifter. Personalen på Kvinnofridslinjen har tillgång till en sammanställning med uppgifter om myndigheters och ideella organisationers lokala och nationella verksamheter och stödsatser för att kunna förenkla kontaktvägar till den som ringer. Information

inkluderar bland annat öppettider, kontaktuppgifter och vilken typ av stöd som erbjuds, och i vissa fall om verksamheterna är anpassade för personer med funktionsnedsättning.

På webbsidan finns bland annat praktisk information om hur stödtelefonen fungerar, kortfattade texter om olika former av våld, en avdelning med vanliga frågor och svar samt en sida för beställning av informationsmaterial. För den som vill ha fördjupad information finns direktlänkar till NCK:s kunskapsbank. Via länkar på startsidan kan besökaren nå kortfattad information om stödtelefonen på 25 språk, och lite mer utförlig text på sex av språken. Såväl de svenska som de engelska sidorna har försetts med en uppläsningfunktion för den som inte kan läsa texten.

Kompetens

Medarbetarna vid Kvinnofridslinjen är socionomer och sjuksköterskor med stor erfarenhet av att möta människor i kris. De har också särskild utbildning om mäns våld mot kvinnor. Personalen har dygnet runt tillgång till tolkservice via trepartssamtal.

Kostnader första verksamhetsåret

Kvinnofridslinjens första verksamhetsperiod (1 december 2007-30 november 2008) omfattade totala driftkostnader på 6162 tusen kronor, fördelat på (NCK, 2009):

- Personalkostnader 5262 tusen kronor
- Övriga verksamhetskostnader (lokalhyra, förbrukningsmaterial, tjänster): 515 tusen kronor
- Universitetsgemensamma kostnader: 385 tusen kronor

Personer som blivit intervjuade inom ramen för utredningen*

- Amanda Netscher, Länsstyrelsen
- Anna Railert, Umeå Mansmottagning
- Anna Ånäs Snickars, ATV Nacka
- Charlotta Gustafsson, Brottsförebyggande rådet (BRÅ)
- Dariusz Fojt, Kriminalvården
- Elin Z. Söderström, PrevenTell
- Ippo Panteloudakis, Respect Phoneline (London)
- Jens Malmström, Killfrågor.se
- Johnny Jakobsson, Rikskriscentrum
- Katarina Öberg, PrevenTell
- Kerstin Holmberg, Lund Kriscentrum
- Kjell Nordén, ATV Jönköping
- Lars-Åke Kastling, Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Skarpnäck
Stadsdelsförvaltning
- Leif Jonsson Falun, pensionär
- Lena Berg, Män för Jämställdhet (MFJ)
- Malin Torberger, Stockholms stad
- Marie Persson, Familjefrid Hässleholm
- Michael Ottow, Utväg Skaraborg
- Mikael Persson, Utväg Älvsborg
- Ola Florin, Regeringskansliet
- Olga Persson, Unizon
- Owe Sjölander, Malmö Kriscentrum
- Teresa Tael, Sluta-Röka-Linjen
- Tommy Sjölund, Utväg Göteborg
- Ulf Calvert, Manscentrum Stockholm
- Zandra Kanakaris, 1000 möjligheter
- Åsa Witkowski, Nationellt Centrum Kvinnofrid (NCK)

Länsstyrelsen arbetar för att
Stockholmsregionen ska vara
attraktiv att leva, studera, arbeta
och utveckla företag i.

*Länsstyrelsen Stockholm
Enheten för social utveckling
Telefon: 010-223 10 00
www.lansstyrelsen.se/stockholm*